

ANEKDOTLARINDAKİ MESAJLAR BAKIMINDAN LATİFİ VE ÂŞIK ÇELEBİ TEZKİRELERİNİN TENKİDİ*

*Vedat KORKMAZ***

ÖZET

Şuara tezkireleri biyografik birer eser olmanın yanında Osmanlı toplum yaşantısını resmetme iddiası da olan eserlerdir. Dolayısıyla sosyolojik bir telkin ve mesaj barındırırlar. Pek çok kez tekrarlanan kalıp ifadelerden ziyade tezkirelerin mesajını taşıyan asıl bölümler anekdotlardır. Çünkü soyut ve kalıp bir takım ifadeler anekdotlarla somutlaştırılır. Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkireleri 16. Yüzyılın en önemli tezkireleridir ve her ikisinde de yoğun bir anekdot anlatımı vardır. Bu tezkirelerde işlenen ortak 204 şairin biyografilerinde 140 anekdot tespit edilmiştir. Anekdotların hemen hepsi bireysel ve toplumsal mesajlara sahiptir. Bu 140 anekdotun %15,7'sinin telkin ve mesajı olumlu içeriğe sahipken, %84,3'ü olumsuz telkin ve mesaja sahiptir. Olumlu içeriğe sahip anekdotlar toplumsal ve bireysel güzel ahlâk, fazilet örnekleri olmaktan uzaktır. Mesajlarının etkisi ve gücü sınırlıdır. Oysa olumsuz içeriğe sahip anekdotlar toplumun hemen tamamını gayri ahlaki ve değersiz gösteren güçlü mesajlar taşımaktadır. Olumsuz anekdotlar aracılığı ile padişah, vezir, kadı, şeyh, müderris, esnaf gibi bütün Osmanlı toplumu genel ahlak kurallarına ve toplumsal normlara uymayan bir yaşantı içinde tasvir edilir. Bu tür davranışlar Osmanlı toplumunda hiç görülmemiştir demek objektif değildir. Ancak toplumun hemen tamamını olumsuz tasvir etmek de doğru değildir. Bu tasvir hem dönemin edebi anlayışı hem de sosyolojik gerçekleri ile çelişir görülmektedir. Bu yüzden öncelikle tezkire yazarının bakış açısı, eseri yazma niyeti ve topluma yaklaşımı; daha sonra ise tezkire türü eserlerin güvenilirliği ve sahlılığı sorgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, Latîfî, Âşık Çelebi, Anekdot, Eleştiri

* Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Menderes Coşkun danışmanlığında hazırlanarak 2012 yılında savunulan "Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinin Anekdotlar Yönünden Karşılaştırılması", isimli yüksek lisans tezimizden faydalanılarak hazırlanmıştır. **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

** Süleyman Demirel Üniversitesi Doktora Öğrencisi, El-mek: korkmazvedat@yahoo.com

THE CRITICISM OF LATIFI'S AND AŞIK ÇELEBİ'S TEZKİRES ON ACCOUNT OF MESSAGES IN THEIR ANECDOTES

ABSTRACT

Poets' Tezkires are works that claim to describe life of Ottoman society, besides being a biography. So, they have a sociological suggestion and message. Rather than model statements repeated many times, anecdotes are the main sections which carry the message of Tezkire. Because some abstract and model statements are concretized by anecdotes. Tezkires of Latifi and Aşık Çelebi are the most important tezkires of 16. century and both of them have an intensive anecdote verbalism. In these tezkires, 140 anecdotes were pointed out among 204 poets' biographies which are common in both Latifi's and Aşık Çelebi's works. Nearly all of the anecdotes have individual and societal messages. While 15.7% of 140 anecdotes have positive content, 84.3% of messages have negative content. Anecdotes which have positive content are far beyond to be paragons of societal and individual social moral and virtue. The impression and power of messages are limited. However, the anecdotes which have negative contents carry powerful messages which show whole society immoral and unvaluable. Sultans, viziers, kadhis, sheiks, professors of madrasa and tradesmen are described in a life, which aren't acceptable in social norms and moral rules of Ottoman society, through anecdotes. Saying "such behaviours have never been seen" is not objective. However, it is not true to describe nearly whole society negative. These descriptions are seen contrastive with both literal understanding of era and sociological realities. So, firstly the stance of tezkire's author, the purpose of writing it and his approach to society, then the reliability and validity of tezkire type-works should be questioned.

Key Words: Tezkire, Latifi, Aşık Çelebi, Anecdote, Criticism

1. Giriş

Bizde kaynakların güvenilirliğinin tenkidi henüz çok yenidir. Herhangi bir alanın temelini teşkil eden tarihi eserlerin, bilgi ve belgelerin sorgulanması yadırganmakta, yapılan eleştiriler objektif bir değerlendirmeye tabi tutulmadan yokluğa mahkûm edilmektedir. Çünkü tarihi kaynaklara, yazılı metinlere karşı şüphe duyulmamaktadır (Coşkun, 2009: 189). Oysa bilimin ve bilimsel düşüncenin temelinde şüphe vardır. Çünkü "sosyal bilimler, gelişimlerini, methiyeci, taklitçi ve tekrarcı yazarlara değil, kendilerine yanlış gelen bilgileri ve bilgi kaynaklarını, ne kadar köklü görünürse görünsün, sahilik ve güvenilirlik bakımından tenkit edebilme cesaretini gösteren araştırmacılara borçludur." (Coşkun, 2011: 145). "Edebi eserlerin içeriğindeki zihniyetin temsil değeri hakkında yansız ve doğru neticelere, titiz bir inceleme ve tenkit süreci ile ulaşılabilir." (Çalışkan, 2014: 421).

Her eser gibi tezkirelerin de yazarısının zihin dünyasına bağlı olarak okuyucuya iletmek istediği bir mesajı vardır. Bu mesaj aynı zamanda yazarın yazma niyetini ve anlattığı objeye yaklaşım biçimini de ortaya koyar. Tezkirelerin objesi Osmanlı toplumdur. Saraydan adalet sistemine, eğlence kültüründen dini yaşantısına kadar Osmanlı toplumunun bütün katmanlarından kesitler tezkirede yer alır. Tezkirelerin bu toplumsal katmanlarla ilgili mesajını gündelik hayat

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

tasvirleri yani anekdotlar taşımaktadır. Bu yönüyle anekdotların en önemli işlevi soyut hayat tasvirlerini görünür kılmaktır denebilir. Latîfî ve Âşık Çelebi tezkireleri başta olmak üzere 16. asır tezkirelerini değerli kılan hususların başında anekdotlar gelmektedir. Her iki tezkirede de anekdot anlatımı çok fazladır. Anekdotlar sebebiyle tezkirelerin hikâye, hatta zaman zaman roman havası taşıdığı bile söylenebilir (Kılıç 2010: 50, Gökyay 1976: 43). Bu eserlerin yazılış amacı ve yazarlarının Osmanlı toplumuna yaklaşımının belirlenmesi için anekdotların mesajları bakımından incelenmesi gerekir. Bu çalışmada Latîfî ve Âşık Çelebi tezkireleri anekdotlarının telkin ettiği mesajlar bakımından incelenecek, anekdotlar vasıtasıyla ortaya konan toplum imajı tespit edilerek buradan hareketle tezkire geleneği tenkit edilecektir.

2. Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerindeki Anekdotların Konu ve Mesaj Yönünden Sınıflandırılması

Çalışmamızda hem Latîfî hem de Âşık Çelebi Tezkiresinde biyografileri anlatılan 204 ortak şair incelenmiş, bu şairlerin biyografilerinde toplam 140 anekdot tespit edilmiştir. 140 anekdot; kahramanlarının, meslekleri de diyebileceğimiz, sosyal statülerine göre gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmaya göre çalışmamızın temelini oluşturan dört başlık ortaya çıkmıştır:

- 1- Padişahlar ve üst düzey yöneticilerle ilgili anekdotlar
- 2- Kadılar ve adalet sistemi ile ilgili anekdotlar
- 3- Dinî ve tasavvufî kimliği olan kişilerle ilgili anekdotlar
- 4- Edebiyatçılar ve diğer meslek gruplarıyla ilgili anekdotlar

Bu temel gruplar, taşıdıkları mesajlara göre olumlu telkin ve mesaja sahip, övgü amaçlı anekdotlar; olumsuz telkin ve mesaja sahip, yergi amaçlı anekdotlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 140 anekdottan 22'si olumlu telkin ve mesaja sahip, birey ve toplumun olumlu yönlerini ön plana çıkaran, övgü amaçlı anekdotlardır. Olumlu telkin ve mesaja sahip anekdotlar toplam anekdot sayısının %15,72'sini teşkil eder.

Bireyin ve toplumun genel ahlaki ve insani normlar açısından olumsuz yönlerini vurgulayan, yergi amacının da ötesinde toplumu karalama gayesiyle yazıldığı düşünülebilecek 118 anekdot anlatılmıştır. Olumsuz telkin ve mesaja sahip anekdotların toplam anekdot sayısına oranı %84,28'dir. Buna göre çalışmamızın tamamı göz önünde bulundurularak anekdotlar taşıdıkları mesaj ve telkine göre gruplandırıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

	OLUMLU İÇERİK		OLUSMUZ İÇERİK	
	Latîfî	Âşık Çelebi	Latîfî	Âşık Çelebi
Padişah ve üst düzey yöneticilerle ilgili anekdotlar	2	11	14	21
Kadılar ve adalet sistemi ile ilgili anekdotlar	0	2	6	13
Dinî ve tasavvufî kimliği olan kişilerle ilgili anekdotlar	0	1	6	18
Edebiyatçılar ve diğer meslek gruplarıyla ilgili anekdotlar	1	5	12	28
TOPLAM	3	19	38	80
GENEL TOPLAM	22 adet (%15,7)		118 adet (%84,3)	

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Tezkireler bağlamında düşünüldüğünde Latîfî Tezkiresi'nde 41, Âşık Çelebi Tezkiresi'nde 99 anekdot tespit edilmiştir. Latîfî Tezkiresi'nde olumlu telkin ve mesaja sahip anekdotların oranı %7,3'tür. Bu oran Âşık Çelebi Tezkiresi'nde %19,2'dir. Buna karşılık olumsuz telkin ve mesaja sahip anekdotların oranı Latîfî Tezkiresi'nde %92,7 iken Âşık Çelebi Tezkiresi'nde %80,8'dir.

2.1. Tezkirelerdeki Olumlu Telkin ve Mesaja Sahip Anekdotlar

Her iki tezkiredeki toplam 22 adet olumlu telkin ve mesaja sahip, övgü amaçlı anekdotun konu başlıklarına ve tezkirelere göre sayısal dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

OLUMLU TELKİN ve MESAJA SAHİP ANEKDOTLAR		
KONU BAŞLIKLARI	LATÎFÎ	ÂŞIK ÇELEBİ
Padişah ve devlet adamlarının şairlere değer verdiğini gösteren anekdotlar	2	8
Padişah ve diğer devlet adamlarının topluma hizmetini anlatan anekdot	0	1
Padişahların seyyidlere değer verdiğini gösteren anekdotlar	0	2
Eskişehir kadısı İşretî'nin kötülük merkezi olan bir tekkeyi ıslah etmesini anlatan anekdot	0	1
Sun'î Çelebi'nin kadılık mesleğine hürmeten azabının hafiflemesini anlatan anekdot	0	1
Kemal Paşa-zâde Ahmed Çelebi'nin namaza olan düşkünlüğünü anlatan anekdot	0	1
Edebiyatçıları ve diğer meslek gruplarına mensup kişilerin dili kullanma gücünü anlatan anekdotlar	1	4
İnsani erdemlerle ilgili anekdot	0	1
TOPLAM OLUMLU ANEKDOT SAYISI	22 adet	

Olumlu telkin ve mesaja sahip anekdotların yaklaşık yarısında şairlerin edebiyat ve sanat gücü övülmekte, yöneticilerin bu gücü takdir etmesi anlatılmaktadır. İskender Çelebi'nin Mevlâna Mu'îdî'yi koruyup desteklemesi (Canım 2000: 415); Yavuz Sultan Selim'in Mevlâna Âhî'ye ihsanı (Kılıç 2010: 395); Zâtî'nin, 2. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultân Süleymân dönemlerinde hem padişahlardan hem de dönemin devlet idarecilerinden ilgi görmesi ve iltifatlarına mazhar olması (Kılıç 2010: 1580-1585); Sultan II. Mehmet'in Şeyhî'ye olan ihsanı (Kılıç 2010: 1453-1454); Yavuz Sultan Selim'in Halîmî Çelebi'ye verdiği değer (Kılıç 2010: 630-632), Fatih'in Necâtî'yi yazdığı bir beyitten dolayı divan kâtibi yapması (Kılıç 2010: 850-852) bu anekdotlar arasında sayılabilir.

Tezkirelerde önemli bir yer tutan dinî-tasavvufî kimliğe sahip kişilerle ilgili herhangi bir fazilet örneği olabilecek anekdotun olmaması dikkat çekicidir. Bu kişilerin manevi durumu, keşf ü kerametleri, ibadet hayatlarını anlatan hiçbir anekdota tezkire yazarları yer vermemiştir. Elbette ki tezkireler evliya menkıbelerini anlatan kitaplar değildir. Ancak bahsi geçen şahıslarla ilgili anlatımlarda edebiyat ortamı dışında pek çok gayri ahlaki hal ve duruma yer verilip, fazilet örneklerine hiç yer verilmemesi tezkire yazarının bakış açısının sorunlu olabileceği şüphesini güçlendirmektedir. Yalnızca Kemâl Paşa-zâde'ye ait namazla ilgili bir anekdot vardır ki o da

anekdottan ziyade Kemâl Paşa-zâde'nin son anlarında söylediği bir beyandır (Kılıç 2010: 295). Kendisi de seyyid olan Âşık Çelebi, seyyidlerle ilgili sadece iki olumlu anekdota yer verir. Bunlar; Mevlâna Emîrî (Kılıç 2010: 379-380) ve kendi babası olan 'Alî maddelerinde anlatılmaktadır (Kılıç 2010: 1119-1121). Yine bu anekdotlar da manevi bir kimlik taşıyan seyyidlerin bu kimliklerini temsil edici özellikte değildir.

Tezkirelerde anlatılan en önemli bireysel fazilet ve güzel ahlak örnekleri Sa'dî Çelebî (Kılıç 2010: 981), Salih Çelebi (Kılıç 2010: 1272), Rahmî (Kılıç 2010: 1346-1347), Necâtî Bey (Canım 2000: 520-521) biyografilerinde görülür. Biyografilerde bu şairlerin kanaatkârlık, vefa ve edebi yetenekleri anlatılmıştır.

Bu grup içinde değerlendirilen anekdotların bir kısmı da müstakil anekdotlar değildir. Olumsuz telkin ve mesaja sahip olmalarına rağmen kısmen olumlu mesaj taşıyan parçaları olduğu için bu bölüm içinde değerlendirilmiştir. Örneğin; padişahların ve devlet adamlarının topluma hizmetini anlatan yalnızca bir anekdot vardır. O da Kanûnî Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa'nın ziyaretleri sebebiyle Bursa'nın temizlenmesini anlatır (Kılıç 2010: 1536-1537). Aslında bu anekdot dönemin Bursa'sını sokaklarında gezilemeyecek kadar pis bir şehir olarak anlatan anekdotun devamıdır. Ayrıca iltimasla makam sahibi olan ve ahirette bundan dolayı azap çeken Sun'î Çelebi'nin kadılık mesleğinde yaptığı hizmetten dolayı azaptan kurtulması ve rahmete kavuşmasını anlatan anekdot, kadılık mesleğine manevi olarak verilen öneme işaret etmesinden dolayı olumlu olarak kabul edilmiştir (Kılıç 2010: 1300-1301). Âşık Çelebî'nin İşreti biyografisindeki anekdot da bu grup içinde değerlendirilebilir. Her türlü hayırsız, kötü, ahlâksız insanın mekân tuttuğu, bir ilim ve irfan yuvası olmaktan çıkmış, kötülük merkezi haline gelmiş olduğu iddia edilen Seydi Gazi Tekkesi; Eskişehir Kadısı İşretî tarafından teftiş edilir. Yıllarca şerrinin önüne geçilemeyen tekke bir anda ıslah olur. Bu başarı Kadı İşretî'nin gayretlerine bağlanır. Anekdot her ne kadar dönemin tekke ve zaviyelerine dönük kin ve düşmanlık ifade eden eleştiriler yöneltse de olumlu mesajı olan anekdotlar içinde değerlendirilmiştir (Kılıç 2010: 1082). Yavuz Sultan Selim'in Mevlâna Âhi'yi 40 yaşından sonra fark ederek değerini anlaması ve bazı ihسانlarda bulunmasını (Kılıç 2010: 395); Sultan II.Mehmet'in Şeyhî'ye Tokuzlar Köyünü ihسان etmesini (Kılıç 2010: 1453-1454) anlatan anekdotlar da kendi içinde olumsuz telkin ve mesaj barındırır.

Sonuç olarak bu anekdotların çok büyük kısmı birey ve toplum yaşantısını ahlâk ve davranış olarak güzel örneklerle yansıtmayan, bu konularda bir kanaat oluşturmaya dönük mesajları olmayan anekdotlardır.

2.2. Tezkirelerdeki Olumsuz Telkin ve Mesaja Sahip Anekdotlar

118 adet olumsuz telkin ve mesaja sahip anekdotun konu başlıklarına ve tezkirelere göre sayısal dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

OLUMSUZ TELKİN VE MESAJA SAHİP ANEKDOTLAR		
KONU BAŞLIKLARI	LATÎFÎ	ÂŞIK ÇELEBİ
Gayri meşru ilişki ve ahlâksızlık ithamında bulunan anekdotlar	10	25
İçki ve uyuşturucu kullanma iddiasında bulunan anekdotlar	1	7
Padişahları ve üst düzey yöneticileri zalim ve gaddar gösteren anekdotlar	4	8
Padişahları ve üst düzey yöneticileri çeşitli karakter zaaflarıyla itham eden anekdotlar	5	5
Hırsızlık, yolsuzluk, rüşvet ve yağma iddiasında bulunan anekdotlar	5	8
Bireyleri çeşitli karakter zaaflarıyla itham eden anekdotlar	7	7

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Dinî kimliği olan kişi ve kurumları itibarsızlık ve faziletsizlikle itham eden anekdotlar	4	14
İntihal iddiasında bulunan anekdotlar	2	6
TEZKİRELERE GÖRE OLUMSUZ ANEKDOT	38	80
TOPLAM OLUMSUZ ANEKDOT SAYISI	118	

Bu bölümdeki anekdotlar; bireysel ve toplumsal yaşantı, yönetim ve adalet sistemi, alışkanlıklar, kültürel yapı ve inanç dünyası hakkında telkinde bulunarak fikir oluşturmaya amaçlayan anekdotlardır. Biyografilerde “şahid-bâz, şûh-mizâc, zalim ü kattal” gibi olumsuz çağrışımlarla yapılan tasvirler bu anekdotlar yoluyla somutlaştırılır. Anekdotlar yoluyla somut olarak tasvir edilen birey ve toplum manzarası genel ahlaki normlar ve insani değerler açısından sorunludur. Çünkü içki ve uyuşturucu bağımlılığı, ayyaşlık, farklı cinsel tercihler, bohem hayat tarzı, adaletsizlik, yolsuzluk, yalancılık, rüşvet, yöneticilerin zalimliği gibi faziletsizlikler ve ahlâk kusurları gibi ithamlar bu bölümdeki anekdotların temel konularıdır. Günümüzde pek çok araştırmacının tezkire okuma ve incelemelerinde, muhtemelen akli ve vicdani olarak reddettikleri için, görmezden geldiği ağır itham ve iddiaları tezkire yazarı gayet normal durumlar gibi anlatır. Osmanlı edipleri İstanbul’un fethi gibi tarihi öneme sahip olayları bile ayrıntılı olarak tasvir etmezken, tezkire yazarları her türlü olumsuzluk ve ahlaksızlık iddiasını en ince ayrıntısına kadar tasvir etmişlerdir (Coşkun 2011: 150-151). Bu durum tezkirecinin topluma bakışını ve eseri yazma gayesini dolayısıyla da eserin güvenilirliğini sorgulamayı zorunlu kılar. Bundan sonraki bölümde meslek gruplarına ya da toplumsal statülere ait anekdotlar ayrı başlıklar altında incelenecektir.

2.2.1. Padişahlar ve Üst Düzey Yöneticilerle İlgili Anekdotlar

Tezkire yazarlarının padişahlar başta olmak üzere yönetici kesime bakış açılarının sorunlu olduğu söylenebilir. Her iki tezkirede de padişahların ve devlet adamlarının kaside üslûbu ile övgülerinin yapıldığı bölümler olmasına karşılık, şair biyografilerinin içinde padişahlar ve üst düzey devlet adamları safdil, korkak, yetersiz, ahlaksız, zalim, gaddar, adaletsiz, içki müptelası, yönetici vakar ve ciddiyetinden uzak olarak tasvir edilir. Tezkirelerde doğrudan Fatih Sultan Mehmet ya da Yavuz Sultan Selim’i anlatan somut bilgilerin azlığının yanı sıra; kahramanlıklarını, hizmetlerini, ahlâk ve faziletini işleyen anekdot hemen hemen hiç yoktur (Pektaş-Ünal 2013: 5-6). Bilâkis onların kötü ahlâklı, adaletsiz ve zalim oldukları fikrini işleyen anekdotlar ısrarla anlatılır. Örneğin; Fatih Sultan Mehmet zamanının yetenekli gençlerinden olan Âtayî yetimdir. Ona niçin saraya gidip padişahın himayesine ve hizmetine girmediği sorulur. Latîfî’nin iddiasına göre Âtayî, Fatih’in yanında bulunursa ismine ve namusuna noksanlık gelmesinden korktuğunu söyler (Canım 2000: 396). Âşık Çelebi de aynı anekdotu benzer ifadelerle anlatır (Kılıç 2010: 1091-1092).

Ahmet Paşa biyografisinde vezirinin gayri ahlâkî davranışlarına göz yummakla itham edilen Fatih Sultan Mehmet adeta Ahmet Paşa’nın günahına ortak edilir. Latîfî ve Âşık Çelebi bu anlatımlarıyla bütün Osmanlı toplumunun saygı duyduğu Fatih Sultan Mehmet’i ahlâksızlığa pirim veren birisi olarak tasvir eder. Bu tutum tezkirecilerde görülen ortak bir üslup özelliğidir. “Bu tür hikâyeleri istisna olarak görmek, fevkalâde yanlış bir tavidir. Kimisi Fatih’in de diğer insanlar gibi hem iyi hem de kötü taraflarının olabileceği yorumunu yapabilirler. Bu yanlış bir yorumdur. Zira yukarıda anlatılan hikâye, Fatih’le ilgili olarak tezkirede söylenen onlarca hatta yüzlerce övgü dolu bilgi ve ifadeyi tamamen anlamsızlaştırmaktadır. Bu tek hikâyeden sonra tezkirecinin Fatih’i defalarca övmesinin hiçbir anlamı yoktur (Coşkun, 2011: 156).”

Figânî idam edilmeden üç gün önce, Kara Bâlîzâde’nin konağında bir eğlence meclisi tertip edilir. Kara Bâlîzâde; dönemin önemli bir devlet adamıdır. Âşık Çelebi diğer biyografilerdeki gibi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

önce Kara Bâîzâde'nin ilim, irfan, zarafet, marifet sahibi oluşundan övgüyle söz eder (Kılıç 2010: 1204). Devamında ise Kara Bâîzâde'nin eğlenceye düşkünlüğünü ve Figânî'nin de katıldığı konaktaki işret meclisini bir anekdotla ayrıntılı olarak tasvir eder (Kılıç 2010: 1206-1207). Âşık Çelebi'nin Kara Bâîzâde'nin konak tasvirinde eleştirel bir bakış sezilmez. Tam tersi kendisinin de içinde bulunduğu bu hayatı gündelik konak yaşamının bir parçası olarak anlatır.

Fuzûlî gibi önemli şahsiyetlerin baba adı, ölüm tarihi gibi somut bilgilerinden bihaber olan Âşık Çelebi'nin ahlaki yaşantıya dönük olumsuz ithâmlar konusunda çok bilinmeyen, tanınmayan şairlerle ilgili ayrıntılı ama olumsuzlayıcı bilgiler vermesi dikkat çekicidir. Fehmî bunlardan biridir. Kanuni Sultan Süleyman dönemi alay beylerinden Fehmî, annesi dâhil bütün kadınlardan nefret etmektedir. Buna karşılık emri altındaki alay beylerine âşık birisi olarak anlatılır. Âşık Çelebi'ye göre Fehmî, delikanlılar varken bir kadına ya da kıza ilgi duymanın akıllıca olmayacağını savunan sapkın bir karakterdir. Fehmî'nin bu tercihi yazarı verilmeyen “*Muhabbetnâme*” adlı bir eserle teyit edilir (Canım 2000: 443).

Latîfî ve Âşık Çelebi tezkirelerinde padişah ve yöneticilerin anlatımlarında yoğun olarak işlenen bir diğer iddia zalimlik ve gaddarlıktır. 12 anekdot padişah ve yöneticilerin anlık kararlar vererek insanların hayatlarıyla oynadıkları, çok değerli hizmetleri olan birisinin dahi herhangi bir yargılama olmaksızın padişahın bir sözü ile ölüme gönderildiği iddiasını işler. Tezkire yazarlarının bu konuda özellikle Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'e karşı özel bir tavırları vardır. Bazı biyografilerde bu padişahlar hakkında zalim ve kan dökücü gibi sıfatlar açıkça yazılmıştır. Örneğin; Latîfî, Halîmî Çelebi biyografisinde Yavuz Sultan Selim'den “kattal u gazub padişah” diye bahsederken; Cihânî maddesinde Yavuz Sultan Selim'i yanında cellâdını hazır bulunduran ve her an bir kadının kellesini aldırان birisi olarak anlatır (Canım 2000: 231-219). Latîfî Tezkiresi 1546'da Kânûnî Sultan Süleyman'a, Âşık Çelebi Tezkiresi ise 1568 tarihinde tamamlanarak II. Selim'e takdim edilmiştir Devrin padişahına sunulan eserlerde, padişahın dedelerine bu kadar cesaretle hakaret edilebilmesi şaşılacak bir durumdur.

Fatih Sultan Mehmet, gayri meşru ilişkisi olduğu iddia edilen Ahmet Paşa'yı tamamen şahsi kararıyla önce görevden azledip cezalandırır; sonra ise affeder (Canım 2000: 157; Âşık Çelebi, 288). Latîfî ve Âşık Çelebi'ye göre Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden 'Adnî mahlaslı Mahmut Paşa da padişahın hışmına maruz kalanlardandır. O güne kadar gelmiş vezirler içinde en faziletli ve ehil olarak anlatılan 'Adnî bilinmeyen bir sebepten dolayı “mazhâr-ı gazab” olup yargılama yapılmaksızın Yedikule zindanlarında hapsedilir ve öldürülür (Kılıç 2010: 1057; Canım 2000: 385-386). Sıradan şairlerin içinden geçenleri bilecek kadar ayrıntılı bilgiler veren tezkire yazarının devrin en önemli vezirinin öldürölme sebebini bilmemesi ilginçtir.

Zalimlik ve adaletsizlik konusunda tezkirecilerin ithamlarına en fazla maruz kalan padişah Yavuz Sultan Selim'dir. Mısır seferi dönüşünde rüzgâr, Hain Ahmet Paşa'nın tükürüğünü padişahın elbisesine savurur. Yavuz Sultan Selim önce sinirlenir, Ahmet Paşa'nın canını almaya niyetlenir. Sonra vazgeçip değneğe çekilmesini ister. Nihayet “Öfkesini yenenler ve insanları affedenler” (Âl-i İmrân 134) ayetinin manasına uyup Ahmet Paşa'yı görevden azl cezası ile yetinir (Kılıç 2010: 202). Bir diğer örnek ise Cafer Çelebi'nin öldürölmesi ile ilgilidir. Yavuz Sultan Selim'in vezirlerinden Cafer Çelebi, Amasya'da yeniçerileri isyana teşvik etmekle suçlanır. Yavuz Sultan Selim şikâyeti tahkik ettirmeden Cafer Çelebi'nin öldürölmesi emreder. Ömer sıfat olarak tanıtılan, yanından ayırmadığı cellâdı, Cafer Çelebi'nin boynunu vurur. Fakat daha sonra padişah düşünmeden, ani olarak verdiği bu karardan dolayı çok pişman olur. “Niçün bana ilkâ-yı habs itmedünüz” diyerek pişmanlığını izhar eder (Kılıç 2010: 456-457).

Mısır seferine götürölmek üzere devrin en faziletlisi olarak Bursalı Nihali Cafer Çelebi, Mihaliç Kadısı Kadı Bozan ve Üsküp Müderrisi İshak Çelebi; Yavuz'un huzuruna çıkarılır. Fakat bu üç kişi padişahın huzuruna bellerinde kılıçları ile gelir. Padişah bunların edepsizliğini görünce

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

önce “şahin gibi ömürlerine konmak”, sonra sağ ve sollarına eksiksiz yüz sopa vurmak ister. Sonunda ilimlerinin şerefine binaen “Âdem’in döneminin başlangıcından padişahın çağına dek, büyükler (hep) affeder, küçükler (hep) kusur işler” sözü gereğince onları affeder” (Kılıç 2010: 328-329).

Latîfî’nin anlatımına göre aklı, zekâsı ve verdiği isabetli kararlarla eşsiz bir vezir olan Remzî padişahın öfkesini çeker. Yavuz Sultan Selim, Remzî’nin öldürülmesi için adeta fırsat kollayan birisi olarak anlatılır (Canım 2000: 276-277).

Latîfî ve Âşık Çelebi’ye göre Figânî, Sadrazam İbrahim Paşa hakkında “*Bu dünya kilisesine iki İbrahim geldi, biri put kıran oldu biri put diken*” mealindeki Farsça beyti yazdığı için idam edilir (Kılıç 2010: 1208; Canım, 439-440).

Şehzâde Korkut sarhoş olduğu bir zamanda Gazâlî’nin idamını emreder ancak; Şehzâde Korkut’un daha sonra pişman olacağını bilen celladı Gazâlî’nin boynunu vurmaz (Kılıç 2010: 1636-1637). Burada hem zalimlik hem de içki müptelâlığı vardır. Devlet adamlığı ciddiyetinden uzak laubalilik de dikkat çeken başka bir noktadır. Görüldüğü gibi bu anekdotların ortak noktası suçlanan kişilerin herhangi bir yargılama olmaksızın padişahın emriyle cezalandırılmaları hatta öldürülmeleridir.

Rüşvet ve yolsuzluk iddiaları da devlet işleyişi ve yöneticilerle ilgili olarak tezkirelerde üzerinde çok durulan konulardandır. Bu iddialar çoğu zaman bireysel eleştiri sınırlarını aşp Osmanlı devletine düşmanlık seviyesine varacak kadar ağırlaşır. Latîfî, Osmanlı devlet adamlarına ve sistemine karşı en sert ithamlarını Hadîdî biyografisinde dile getirir. Hadîdî’ye göre devletten rüşvetsiz ve hediyesiz bir mansıp almak mümkün değildir. Kattal olarak vasıflandırılan devlet erkânından bedava mansıp almak muhkem bir kaleyi sert yumrukla yıkmak gibi ya da bir timsahın veya kaplanın yemeğini elinden almak gibi imkânsızdır (Canım 2000: 333-334). Yine Latîfî, Andelibî biyografisinde devlet kapılarının eli boş gelene açılmadığını, rüşvet vermeden hiçbir iş halletmenin mümkün olmadığını anlatır. Bu durumu da: “Görür ki kapıdaki görevli ve alıp yemek için tayin edilen yakınları eli boş gelene “efendi uyuyor” derler. Eteği altında bir hediye ile gelene “efendi buyur” derlerdi.” şeklinde ifade eder (Canım 2000: 405).

Bu iddia ve ithamlardan başka Yavuz Sultan Selim (Kılıç 2010: 302-303), Şehzâde Bâyezid (Canım 2000: 128), Sultan Murat (Canım 2000: 343) ve Celâl-zâde Mustafa Çelebi (Kılıç 2010: 873) her duyduklarına hemen inanan safdil kimseler olarak anlatılır.

2.2.2. Kadılar ve Adalet Sistemi ile İlgili Anekdotalar

Latîfî ve Âşık Çelebi tezkirelerinde en çok üzerinde durulan bir diğer meslek grubu kadılardır. Tezkire yazarları eserlerinin bütününde görülen karalama ve itibarsızlaştırma gayretlerini kadılarla ilgili anlatımlarında da sürdürürler. İncelenen iki tezkirede de tamamen olumlu özellikleriyle anlatılan, hakkın ve adaletin timsali olmuş bir kadı profiliyle hiç karşılaşılmaz. Latîfî ve Âşık Çelebi’nin eleştirileri zaman zaman kadıların şahsını aşarak, Osmanlı adalet sisteminin bütününe karşı hakarete varan ağır ifadeler içerir. Latîfî, meşhur olan Nihânî biyografisinde anlattığı oldukça uzun anekdotla Osmanlı adalet sistemini ve kadıları hasmane bir anlatımla eleştirir. Kadıları yetim malı yemekle, rüşvet almakla ve şeriâtı bilmemekle hatta imansız olmakla itham eder. Latîfî’ye göre bu yüzden bütün kadılar cehennemliktir. Nihânî biyografisinin sonundaki Divan Edebiyatı estetiğinden oldukça uzak, her hangi bir sanat kaygısı taşımayan hatta kaba ve argo diyebileceğimiz ifadelerle dolu şiirde ise kadıları ilmiyle amel etmemekle, cahillik ve riyakârlıkla, hikmet ve fazileten uzak olmakla, rüşvet yemekle, harama el uzatmakla itham eder; eşkıyalara ve eşeklere benzetir (Canım 2000: 543-548).

Latîfî; Cihânî biyografisinde de Yavuz Sultan Selim'in ağzından bütün kadıları rüşvet almakla suçlar. Ona göre kadılar rüşvet almaya o kadar alışmışlardır ki canları pahasına bile olsa bu kötü alışkanlıktan vazgeçmezler. Bu yüzden Yavuz Sultan Selim yanında cellâdını hazır bekletir ve her an bir kadı'nın başını vurdurur (Canım 2000: 219). Nihânî, İbn-i Karasî ve Vasfî (Canım 2000: 543-548, 312-313, 564) Latîfî tarafından yolsuzluk ve hırsızlıkla itham edilir. Âşık Çelebi ise aynı suçlamaları Narda kadısı Cehut Musa (Kılıç 2010: 1240-1246), Kurd-zâde (Kılıç 2010: 435) ve Tatar Memî'ye (Kılıç 2010: 748) yöneltir.

Gayri meşru ilişki iddiası bütün sosyal statü gruplarında olduğu gibi kadılarda da yoğunluktadır. Şam kadısı Mevlâna İshâk (Canım 2000: 172-173) ve 'Amrî (Canım 2000: 403) Latîfî tarafından gayri meşru ilişki içinde olmakla itham edilir. Bahârî (Kılıç 2010: 435-436), Bursa Kadısı Hasan Çelebi (Kılıç 2010: 621-623), Sa'yî (Kılıç 2010: 990), Abdî Çelebi (Kılıç 2010: 1047-1048), Mevlâna İshâk (Kılıç 2010: 332-333) ve Meâlî (Kılıç 2010: 769-781) ise Âşık Çelebi tarafından anekdotlar yoluyla gayri meşru ilişki içinde olmak ithamına maruz kalırlar. Bu ithamlarda yer yer akıl ve hayal sınırlarını zorlayan anlatımlara yer verilir. Bunlardan birisi de Meâlî biyografisinde karşımıza çıkar.

Ezan, abdest, teheccüd namazı, sabah namazı, vacip, ayet, hadis, peygamber, gibi İslâmî literatüre ait pek çok sözcüğün içine serpiştirildiği hikâye, Âşık Çelebi'nin anlatımına göre o zaman Mihaliç kadısı olan Me'âlî'nin başından geçmiştir. Hikâyede Me'âlî gönlünü kaptırdığı ve birlikte olmak istediği dilbere "vüslât u sohbet" isteğine dair bir haber gönderir. Dilber, Me'âlî'nin isteğini kabul eder ve şehir vakti eski bir çiftlikte buluşmayı teklif eder. Me'âlî o gece heyecandan sabaha kadar uyuyamaz. Fakat Allah'ın kesin olarak haram kıldığı bir fiilî¹ işlemek için gitmeye hazırlanan ve bu konuda büyük bir heyecan duyduğu iddia edilen Me'âlî abdest alır, teheccüd namazı ve ardından sabah namazı kılar. Hatta heyecandan namazı birkaç kez yanlış kılar ve sehiv secdesi ile düzeltir. Yani dindar bir yaşantıyla lâdini bir yaşantı içiçedir. Buluştuktan sonra dilber Me'âlî'yi cüzzam hastalarının terk edildiği bir yere götürür. Pek çok tatlı söz ve nefsanî vaatlerle Me'âlî'yi saf ve aptal yerine koyarak oradan ayrılır. Dilber çiftlikten ayrıldıktan sonra cüzzamlıların birer birer ortaya çıkmasıyla Me'âlî nerede olduğunu anlar, fakat artık çok geçtir. Pek çok dil dökse, tehditler etse de Onu bırakmazlar. Sonunda Me'âlî de cüzzam hastalığına yakalanır, yataklara düşer, her tarafı yara bere içinde kalır. Durumdan haberdar olan yakınları ve hizmetçileri gelip Me'âlî'yi oradan alır ve evine götürür. Me'âlî; Âşık Çelebi'nin iddiasına göre "câm-ı şehvet ile mestliğinin ve hevâ-perestliğinin" cezasını görür ve ölür (Kılıç 2010: 769-781).

Fevri Efendi biyografisi içinde anlatılan Narda kadısı Musa'nın hikâyesi Âşık Çelebi'nin Osmanlı devletine ve toplumuna kin ve düşmanlık seviyesine varan olumsuz bakışını gösterme adına önemli bir örnektir (Kılıç 2010: 1221-1252). Âşık Çelebi, Cehûd Musa anlatımında basitçe "tenkit, eleştiri" denemeyecek ölçüde ciddi ithamlarda bulunur. Çizilen Musa portresi üzerinden Osmanlı adalet ve kadılık sistemine çok ağır eleştiri ve hakaretler yönelir. Âşık Çelebi, kendi soyunu Peygamber Efendimiz'e dayandırırken; Cehûd Musa'nın soyunun Ebu Cehil'e dayandığını söyler. Âşık Çelebi'nin anlatımına göre Musa en ufak bir fazilet ve erdeme sahip olmayan, alabildiğine ahlâksız, yalancı, rüşvetçi, yetim malı yiyen, Allah korkusundan uzak, kul hakkından bîhaber bir kadıdır. Sahte medreseden alınan sahte belge ile kadı olmaya hak kazanmıştır. Cehûd Musa, Bostan Efendi zamanında sahte belgesiyle Kalmata'ya kadı olarak atanır. Âşık Çelebi, Musa'ya kadılık görevi verilerek Allah Resûlü'nün rencide edildiği ve Allah'ın da razı olmadığı bir iş yapıldığını söyler. Çünkü; Cehûd Musa Kalmata'da "kadılar cehennemdedir" sözüne iktida edip şeytana uyar. Gururla ve kibirle hareket eder, rüşvet alıp verir. Ardından Musa, İnebahtı'da kadı olan Âşık Çelebi'nin kendisinden sonra kadı olacağı Narda'ya kadı olarak gelir. O günlerde Musa

¹ Kur'an- Kerimde zinayı ve eşcinselliği yasaklayan ayet mealleri için bkz. Yıldırım 2005: 159,160, 373, 284)

hasta olur. Âşık Çelebi Onu ziyarete gider. Bu ziyaret sırasında Cehûd Musa vefat eder. Kelime-i şehadeti bile doğru olarak söyleyemez. Ölmeden önce gelen bir kaç davayı karara bağlar. Dört yüz elli bin akçesi olduğunu ve bu parayı vakfedeceğini söyler. Âşık Çelebi, Kadı Musa'nın bu kadar paraya nasıl sahip olduğunu anlamaz. Kendisinin de kadı olduğunu ama birkaç akçenin dahi hesabını yapmak zorunda kalışını anlatır. "Öyleyse bu kadar az zamanda bu kadar çok akçeyi ancak rüşvetten kazanmıştır." der (Kılıç 2010: 1241-1246).

Elbette altı yüz yıllık Osmanlı Devleti tarihinde Cehûd Musa gibi kadılar vardır. Olması da normaldir. Normal olmayan ve bizim de eleştirdiğimiz nokta tezkirecilerin bütün kadıları aynı kategori içinde değerlendirmeleri ve seçtikleri örnekleri en uç olumsuz gayri ahlakiliklerle tasvir etmeleridir. Bu tutum tezkire yazarının zihni olarak kirliliğini ve Osmanlı toplumuna olan olumsuz hatta düşmanca bakışı yansıtan somut örneklerdir.

2.2.3. Dinî ve Tasavvufî Kimliği Olan Kişilerle İlgili Anekdötler

Tezkirelerde önemli yer tutun zümrelerden biri de şeyh, derviş, hafız, vaiz, cüzhân, seyyid, hoca gibi dinî-tasavvufî kimliği olan kişilerdir. Bu kişilerle ilgili tespit edebildiğimiz 25 anekdot vardır. Bu anekdotların yalnızca biri bu zümrenin dinî yaşantısını ortaya koyar niteliktedir. Bu da aslında anekdot değil Kemal Paşa-zâde'nin ölmeden önce ifade ettiği sözlü bir beyandır. Geri kalan 24 anekdot Müslüman kimliğiyle, Anadolu ve Balkan Müslümanlığında bu zümrenin üstlendiği rolle örtüşmeyen, dinî yaşantıdan uzak, faziletsizlik örnekleridir. Hemen bütün olumsuzlayıcı anekdotlar öncesinde olduğu gibi burada da önce klişe övgü cümleleri kurulur. Övgü cümlelerinden sonra gelen olumsuz ifadeler ve anekdotlar tezkire yazarlarının Anadolu ve Balkanlarda asırlardır yaşanan tasavvuf kültüründen habersiz ya da bu kültüre karşı art niyetli olduklarını düşündürür. Tasavvufî yaşantıya ait pek çok kavram ve ritüel tezkire yazarının kaleminden olumsuz çağrışımlarla harmanlanarak okuyucuya ulaşır. Latîfî ve Âşık Çelebi'ye göre bu zümrenin büyük bir bölümü riyakâr, ahlâksız, günahkâr ve yalancılardan müteşekkildir.

Bu bölümde de olumsuz mesaj ve telkinlerin en yoğun olduğu konu gayri meşru ilişki iddiasıdır. Hayâtî, Âftabî, Hayretî, Şem'i, Hafız Zeynî, Lamî'î Çelebi gibi pek çok din ve tasavvuf büyüğü gayri meşru ilişki ithamına maruz kalır.

Âşık Çelebi'ye göre Âftabî, Amasya ve çevresinde vaaz u nasihat yolunda, uzlet ve inzivada ömrünü geçirmiş bir tasavvufî kişiliktir. Ancak, İstanbul bedesteninde sahafılık yapan Çerag adında bir delikanlıya âşıktır (Kılıç 2010: 349).

Şeyh Vefâ dervişlerinden Mevlana Şem'i güzelleri seyretmek için arkadaşı Mesîhî ile beraber kiliseye gider (Canım 2000: 334). Âşık Çelebi tarafından İstanbullu olduğu belirtilen Zeynî, babası gibi hafızdır. Cemal ve ses güzelliği ile tanınır. Hafızlığı özellikle vurgulanan ve devrin tanınmış hafızları arasında olduğu belirtilen Zeynî hakkında Âşık Çelebi, Zeynî'nin bu kimliği ile pek de örtüşmeyen bir hayat hikâyesi anlatır. Âşık Çelebi; Zeynî'yi gayri meşru ilişki, şarap içme, afyon kullanma gibi ağır ahlâki kusurlarla ve Fındık Memi adlı bir delikanlıya âşık olmakla itham ettiği bir anekdotta toplumun temeli olan ailenin kurulmasını sağlayan nikâhı dahi gereksiz görece kadar ileri gider. Sübutî, Zeynî'nin sakalını küfür derecesinde ağır ifadelerle eleştirince Zeynî saçını sakalını traş ettirir. Memi Onu bu halde görünce huzurundan kovar. Bunun üzerine Zeynî önce şaraba ardından da afyona mübtela olur (Kılıç 2010: 589).

Yukarda da belirtildiği gibi Hafız Zeynî berş yani afyon kullanan birisi olarak anlatılır. Sa'atî riyakâr (Canım 2000: 290-291; Kılıç, 935-936), Fatih Camii müezzini Şu'ayb ise acıktığında vaaz kürsüsünü bırakıp, inşaat malzemelerini yiyecek zanneden obur bir kişilik olarak tasvir edilir (Kılıç 2010: 1478).

Gazali, Ruşeni, Gülşeni, İşretî biyografilerindeki ifadeler ve Âşık Çelebi'nin Eskişehir yakınlarındaki Seydi Gazi Tekkesi hakkındaki ifadeleri, Osmanlı ve tekke düşmanlığının yazarlara maddi ve manevi kazanç sağladığı dönemlerde yazılan eserlerden, mesela Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* romanındaki ifadelerden bile çok daha ağırdır. Bu tarz hikâyelere inanmak şöyle dursun, böylesine ölçsüz, pervasız, mantık ve ahlâk dışı senaryolardan “tiksinmeyecek” hiçbir şeyh ve derviş yoktur. İslâm inancına ve tekke kültürüne vâkıf olan herkes, bu bayağı hikâyenin uydurma olduğunu anlayabilir. Bu anekdotlarda Müslüman bir kişinin hayatı, oldukça kirli bir zihin tarafından art niyetli olarak senarize edilmektedir. Bu tür hikâyeler tezkirecinin zihniyetini ortaya koyması bakımından çok önemlidir Coşkun 2011: 161).

2.2.4. Edebiyatçılar ve Diğer Meslek Gruplarıyla İlgili Anekdotlar

Yönetici, kadı, din adamı dışındaki zümreler de Latîfî ve Âşık Çelebi tarafından ağır ithamlara maruz kalır. Emrî Çelebi (Kılıç 2010: 366), Ahî (Kılıç 2010: 393-394), Halil-i Zerd (Kılıç 2010: 1534-1535), Hayalî Bey (Kılıç 2010: 1551-1552), ‘Alî Balî (Kılıç 2010: 1552-1553), Dürüdger-zâde Seydî Çelebi (Kılıç 2010: 1552-1553), Sûzî ve Remzî Çelebi (Kılıç 2010: 1006-1007), Gazâlî'nin şahsında bütün İstanbul halkı (Kılıç 2010: 1646-1647), Ferdî (Kılıç 2010: 1159-1175), Kandî-i Müverrih ve bütün toplum (Kılıç 2010: 1649) Âşık Çelebi tarafından gayrî meşru ilişki içinde olmakla itham edilirler. Âşık Çelebi bizzat kendisinin de Kurd adında bir delikanlıya âşık olduğunu söyler (Kılıç 2010: 1333). Latîfî ise Sani’ (Canım 2000: 203-204), Seyahî (Canım 2000: 299-300), Mesdî Çelebi (Canım 2000: 498) ve Nalişî (Canım 2000: 514-515) hakkında gayri meşru ilişki iddiasında bulunur.

Âşık Çelebi'ye göre Halil-i Zerd yakın arkadaşı olan eski Mısır sancak beylerinden Ahmed Çelebi'nin bir hizmetçisini sevmiş, hatta onunla gayri meşru ilişkiye girmiştir. Bu durumun duyulması üzerine de Kâbe'ye giderek oraya yerleşmiş ve orada ölmüştür (Kılıç 2010: 1534-1535).

Âşık Çelebi; Ferdî'nin kendisinden dinlediğini iddia ettiği bir anekdotta, aklın ve hayal gücünün sınırlarını zorlar ve Ferdî'nin ağzından toplumun cinnet halinde olduğunu iddia eden bir hikâye anlatır. Hikâyeye göre Ferdî'nin her nereye gitse peşinden ayrılmayan, sabah akşam günün her saatinde karşısına çıkan; kibar, zarif ve şehir oğlanı olarak tarif edilen bir âşığı vardır. Ferdî, onu kapıdan kovsa o bacadan girer. Ferdî her nereye davet edilse, bundan haberdar olan âşığı Ferdî'den önce oraya gider. Ferdî'ye: “Ya sen beni öldüreceksin; ya da ben seni öldüreceğim.” der. Bir süre sonra kapalı kapıların ardında, تنها odalarda da Ferdî'nin karşısına çıkmaya başlar. Bunun üzerine Ferdî anlar ki; canını almazsa kendisi canından olacaktır. Bir temmuz günü Şeyh Sinan köyü yakınlarında buluşmak üzere haberleşirler. Ferdî'nin âşığı; gusledip, sadaka dağıtıp, dostlarıyla vedalaşır. Buluştuktan bir süre sonra Tekke Pınarı denen yere gelirler. Burası adeta Makam-ı Hızır gibidir. Etraf yemyeşildir. Ağaçlar semaya el açan sufilere benzer. Oradaki çeşme herkese istidadına göre feyz eden tarikat ehli bir zat gibidir. Çeşmenin başında Ferdî'nin âşığı cebinden bir hançer çıkarır. “Eğer hemen sen beni öldürmezsen ben seni öldürürüm.” der. Bunun üzerine Ferdî âşığının ellerini bağlayıp hançerle boğazını keser, âşığını elbiseleriyle oraya gömdükten sonra olaydan bir miktar müteessir olur ve ağlar. Yol boyunca Fatihalar okuyarak şehre gelir. Âşığının vasiyeti üzerine bıraktığı yirmi dinarı fakir-fukaraya dağıtır ve ruhu için helva yaptırır (Kılıç 2010: 1159-1175). Ferdî'nin ağzından Âşık Çelebi tarafından anlatılan olay tam bir cinnet halidir. Ferdî işlediğini iddia ettiği cinayeti gizleme ihtiyacı bile hissetmez. Suçunu bir kadı olan Âşık Çelebi'ye anlatır. İşlediği cinayete karşılık hiçbir cezaya çarptırılmaz. Divan edebiyatının remizli ve sembolü şii anlatımı tezkirecinin kaleminde gerçek bir hikâyeye dönüşür. Âşık Çelebi adeta Divan şiirinin remizlerle yüklü tasavvufi dilinden habersiz gibidir.

Diğer bir anekdotta ise dönemin idarecilerden maddi-manevi destek gören Gazâlî biriktirdiği para ile Beşiktaş'ta bir hamam yaptırır. Gazâlî'nin yaptırdığı hamamın İstanbul'daki mahublar tarafından ne kadar çok ilgi gördüğünü Âşık Çelebi şöyle anlatır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

“Âteşî isimli bir ateşli dervîşi zaviyede (hamam) oturmak üzere görevlendirdi. Memî Şâh adlı tüysüz, sakalsız yüzlü bir oğlu vardı ki gören elinde olmadan ateşine yanardı. Birader (Gazâlî) onun güzellik mumuna pervane oldu ve aşk hazinesine virane ve kıvrımlı saçının zincirine divane olup aşk hastası olduğunda güzellik nuruna kanat çırpı. Her şeyden önce hamamı tamamladı ve tellaklarını gümüş vücutlu servilerden seçti. Havuzu olduğu için “Kaplıca” diye ünlendi. Âteşî-zâde’yi hamama alet-i hengâme eyleyip kendisi ise hamamcı yerine geçip etrafı izlemeye başladı. İstanbul dilberleri her taraftan o hamama geldiler. Ayrılık ateşiyle yanmış pek çok âşık gidip o hamamda nefislerinin şiddetli arzularını şehvet suyuna yaktılar. Seçkin kimseler ve halk içerde yer bulamayınca dama çıkıp camdan baktılar. Birader Efendi gümüşten gül renkli peştemaller yaptırdı. Hademeler şevkten peştamal giyip, tellaklar kese atıldılar (Kılıç 2010: 1646-1647).

Uzayıp giden hikâyede 16. yy İstanbul manzarası en kötü niyetli batılı gezginlerin yazdığı seyahatnamelerden dahi daha ağır ithâm, iddia ve tasvirlerle doludur. Âşık Çelebi’ye göre İstanbul’un neredeyse bütün ileri gelenleri gayri ahlaki yaşantı ile iç içedir. Maddî imkânı olanlar, içinde pek çok ahlaksızlığın yaşandığı iddia edilen hamamları yaptırmak için adeta yarışır. Anlatılan şehrin hilafet merkezi olan İstanbul olduğu söylenmese, ahlâksızlıklarından dolayı helâk olan kavimlerin yaşadığı Sodom, Gomora gibi şehirler akla gelir. Hikâyenin her kelimesinde Müslüman-Türk toplumuna karşı duyulan kin ve öfkenin, bu toplumu itibarsızlaştırma amacının izleri görülür. Bunlar münferit örnekler olsa normal karşılanabilir ancak; tezkirelerde olumsuz temalar işleyen anekdotların tekrar tekrar anlatılması eserlerin tanıtmak ve bilgi vermekten ziyade karalamak, itibarsızlaştırmak amaçlı yazıldıkları savını güçlendirir.

Emrî Çelebi (Kılıç 2010: 365), Mevlâna Ahî (Kılıç 2010: 393-394), Halil-i Zerd (Kılıç 2010: 1536) ise Âşık Çelebi tarafından içki ya da afyon müptelası olarak tanıtılır. Vaiz Firâkî iftira atmakla (Kılıç 2010: 1157), Gazâlî ahlaksız kitaplar yazmakla (Canım 2000: 410-411) ve Âteşî-zâde Memî Şâh adlı bir dilberle gayri meşru ilişki yaşamakla (Kılıç 2010: 1649-1652), Dâ’î (Canım 2000: 256) ve Sadrî (Kılıç 2010: 1287-1288) büyücülük ve falcılıkla itham edilir.

Tezkirecilere göre intihal, şairler arasında sıradan bir olaydır ve şairlerin pek çoğu intihalcilikle suçlanır. Tezkire yazarlarının iddiasına göre pek çok şair İran’dan tercüme ettiği şiirlerin ya da mahlasını değiştirdiği beyitlerin kendilerine ait olduğunu iddia etmekten çekinmez. Bu konuda özellikle Zâtî, Âşık Çelebi tarafından ısrarla gündeme getirilir (Kılıç 2010: 1573-1598). Bunun yanında Mevlâna Ahmedî (Canım 2000: 163), Hallac Zâtî (Kılıç 2010: 1574), Molla Arab (Kılıç 2010: 1092-1093), Hayâlî (Canım 2000: 501) intihal suçlamasına maruz kalan sanatçılardır.

Pek çok isim de değişik karakter zaaflarıyla anlatılır. Örneğin Lâtîfî; Basîrî’yi dilencilik (Canım 2000: 190-192), Revânî’yi cimrilik ve hırsızlık (Canım 2000: 280-281), Safâyî’i değersizlik (Canım 2000: 356), Firdevsî Rûmî’yi yalancılık, Le’âlî’yi riyakârlık (Canım 2000: 473-474), Vâlihî’yi ve kardeşini cahillik (Canım 2000: 558), Hatîfî-i Rûmî’yi ise kadın düşkünlüğü ile (Canım 2000: 565) itham eder. Âşık Çelebi ise; Seydî Ali-zâde’yi cahil (Kılıç 2010: 301), Celîlî’yi deli (Kılıç 2010: 480), Hayâlî Bey (Kılıç 2010: 1549-1550), İshâk Çelebi (Kılıç 2010: 345) ve Keşfî’yi edebî yönden yeteneksiz (Kılıç 2010: 719), Kandî’yi (Kılıç 2010: 1330-1331) açgözlü, kıskanç ve nezaketsiz olarak anlatır. Elbette ki bu sıfatlar her devirde her coğrafyada görülebilecek insanî kusurlardır. Ancak sorunlu olan nokta, tezkire yazarlarının ısrarla ve sistematik bir şekilde bu tarz olumsuz hal ve durum iddialarını anlatmalarındır. Bütün bu olumsuzluklar doğru kabul edilse bile en azından bu oranda faziletli hal ve durumlar da bulunmalıdır. Ancak tezkire yazarının olumlu örneklerle neredeyse hiç yer vermemesi tezkirelerle ilgili alışılmış, klişe bilgileri sorgulamayı en azından yazarının niyet ve bakış açısını anlamaya çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

3. Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı edebi geleneğinde eser takdim edilen kişinin doğrudan ya da dolaylı olarak kötülenmesi, eleştirilmesi yoktur. Eser takdim edilen devlet adamı, konumu ne olursa olsun, yüce sıfatlarla övülür. Her sanatçı gibi tezkire yazarı da çağının çocuğudur. Yetiştği sosyal çevrenin alışkanlıkları ve değer yargılarına sahiptir. Yazdığı eserde her ne kadar kişisel tercihler önemli olsa da belirleyici olan sanatçının yetiştiği sosyal çevre ve aldığı kültürdür. Dolayısıyla herhangi bir sanatçının dönemin edebi anlayışlarından ve geleneklerinden tamamen farklı bir tarz ortaya koyması beklenemez. Oysa tezkirelerde padişahın bizzat kendisi, yönettiği devlet sitemi, babası, dedesi, veziri, hocası en ağır suçlamalara maruz kalır. Övgü içeren soyut ifadeleri anlamsız kılan, olumsuz içerikli anekdotların % 85' e yakın bir oranda olması tezkirecinin zihin yapısının 16. Yüzyıl Osmanlı edebi geleneğinden uzak oluşunun işaretidir. Böyle bir eleştiri kültürü ve üslubu 16. asır Osmanlı sanatçısından beklenemez. Bu üslûpla karşılaşıldığında yazarın zihniyeti ve eserlerin mesajı irdelenmelidir.

Herhangi bir şekilde kendisi hakkında eleştiri yapılan bir kişinin bu eleştirilere uygun bir biçim ve üslûpla karşılık vermesi de doğal ve beklenen bir tutumdur. Eleştiriye muhatap olan kişi, bu eleştiriler gerçeği yansıtır dahi olsa, imkânları ölçüsünde eleştirilere cevap vermeye çalışır. Nitekim günümüzde spor, sanat, siyaset dünyasında bunun pek çok örnekleriyle karşılaşılır. Devrin en güçlü ve önemli kişileriyle ilgili ortaya atılan zalimlik, yalancılık, yolsuzluk, hırsızlık, saflık, korkaklık, ahlaksızlık, intihalcilik gibi iddia ve suçlamalara bu kişiler tarafından bir cevap verilmiş olması gerekir. Bu cevaplar da muhtemelen yine edebi eserler şeklinde olur. Oysa tezkirelere cevap niteliğinde yazılan ve günümüze ulaşan eser ya da eserler yoktur. Dört asırdan fazla devam eden tezkire yazma geleneğine karşı böyle bir reddiye ya da savunmanın yazılmaması, yazılmışsa bile hiçbirinin günümüze ulaşmaması mümkün görünmemektedir.

Osmanlı Devlet ve toplumunu karalama amacı olan ve objektif olmayan bir bakış açısının ürünü olmadığı düşünülen tezkireler güvenilirlik ve sahlilik bakımından yeniden gözden geçirilmelidir. Eserler sahlili olsa bile %84,3'lük olumsuz telkin ve mesaj taşıyan anekdota karşılık, olumlu telkin ve mesaj taşıyan anekdot oranının %15,7'de kalması tezkire yazarının kendi toplumuna karşı önyargılı hatta düşmanca bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Hele ki bu sorunlu bakış açısı dört asır boyunca sürdüğü iddia edilen tezkire geleneği içindeki eserlerin hemen hepsinde, farklı oranlarda da olsa, görülüyorsa şüphe kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu ortak tavır bütün bu eserlerin farklı kalemlerden çıkmış olsalar da bir tek zihniyetin ürünü olduğu düşüncesini güçlendirir.

Ahlaki değerlerin en üst seviyede yaşandığı dönemlerde bile yerleşik ahlak kurallarına uymayan, toplumun kabul etmeyeceği bir hayat tarzını benimseyen kişiler olmuştur. Bu tabii bir durumdur ve insan gerçeğine uygundur. Fakat bu kişiler genellikle toplum tarafından dışlanmış, sosyal bir baskıya maruz bırakılmış ve bir tavırla karşılaşmışlardır. Tezkirelerde ise ahlaksızlıkların ve kötülüklerin adeta reklamı yapılmaktadır. Pek çok değerli insan, türlü kötülüklerle içli dışlı olarak anlatılmaktadır. Tezkire yazarı ve Osmanlı toplumu ise bu kötülükleri kanıksamış, sıradanlaştırmış ve onaylamış bir konumdadır. Toplumun kemal dönemini yaşadığı bir devirde; maddi, manevi lider konumunda bulunan bütün zümrelerin ahlak dışı tutumları yaşam biçimi haline getirmiş olduklarını iddia etmek ve toplumun bütününe bu şekilde tasvir etmek gerçekçi değildir. Tezkire yazarı içinde yaşadığı toplumu değil adeta kültürel ve siyasi rakibi olan, mücadele ettiği bir toplumu gerçek dışı iftiralarla anlatmış gibidir. Masa başında yazılmış düşüncesi uyandıran, yalnızca başlık değiştirilerek herkes için söylenebilecek klişe övgü ifadelerinin dışındaki bölümlerin hemen tamamı bu üslûpla kaleme alınmıştır.

Osmanlı toplumuna karşı olumsuz propagandanın en somut örneklerinin yer aldığı tezkirelerden Osmanlı aydınları ancak 19. Yüzyılın sonunda haberdar olmuşlardır. Tezkirelerin sahilik ve güvenilirliğini gölgeleyen konuların başında bu durum gelir.

Latîfî Tezkiresi'nin ilk neşri 1800 yılında Alman Von Thomas Chabert tarafından, Zürih'te Hasan Çelebi Tezkiresi ile beraber Almanca olarak yayımlanmasına rağmen Osmanlı'da yaklaşık bir asır sonra ancak 1896'da yapılmıştır (Banarlı 1998: 612). Osmanlı sahasında ilk edebiyat tarihinin yazarı olan Abdülhalim Memduh, *Târîh-i Edebiyyât-ı 'Osmâniyye* (1888/1889) adlı eserinde tezkirelerden neredeyse hiç bahsetmez. Yalnızca Kaşıkçı-zâde'yi² ve Fatin'i isim olarak zikreder (Açıkgöz 2012: 7). Latîfî Tezkiresi'nin 1896'da İstanbul'da yayımlanmasından sonra Şehabettin Süleyman 1910 yılında basılan *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'de ve Ebuziya Tevfik 1911 yılında basılan *Edebiyyât-ı Osmâniyye* adlı eserde tezkireleri kaynak olarak kullandıklarını belirtmişlerdir (Coşkun 2011: 147, Açıkgöz 2012: 7). Batının yüzyılın başından itibaren bildiği eserlerden Osmanlı edipleri neredeyse bir asır sonra haberdar olmuş ve gündeme getirmişlerdir.

Tezkirelerle ilgili çalışmalar Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hız kazanmıştır. Önceleri edebiyat dergilerinde tezkirelerle ilgili yazılar kaleme alınmış daha sonra ise pek çok tezkire kitap olarak yayımlanmıştır. Ali Canip 1927 yılında Safayî ve Râmiz Tezkireleri hakkında iki yazı yazmıştır. Köprülüzâde Mehmet Fuad da *Hayat Mecmuası*'nda 16. asır tezkireciliği ile ilgili yazılar kaleme alır. Aynı yıllarda Mehmet Halid (Bayrı) tezkirelerle ilgili farklı dergilerde arka arkaya yazılar yazar. 1930'lu yıllardan itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde mezuniyet tezi olarak tezkireler üzerine çalışmalar yapılır. 1940'lardan sonra bu çalışmalara Ankara Üniversitesi de dâhil olur. O. Rescher ve Necati Lugal 1941'de Tubinden'de ve 1942'de İstanbul'da Sehi Tezkiresini yayımlar. Yine bu yıllarda Abdülbâki Gölpınarlı ve Faruk Kadri Timurtaş'ın makaleleri yayımlanır. 1959 yılında J. Steward Robinson, Edinburg'da "*Ottoman Tezkere-i Şu'arâ Literature; its Development and its value as Literary Criticism*" adlı eseri yayımlar. 1971 yılında Meredith G.-Owens Londra'da Âşık Çelebi Tezkiresi'ni yayımlar. 1967 yılından itibaren Atatürk Üniversitesi'nde tezkirelere özel bir önem verildiği ve tezkireleri konu alan pek çok akademik çalışma yapıldığı görülür. 1976 yılında Atatürk Üniversitesi'nden Harun Tolasa "*Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerinde Şair, Tedkik ve Tenkid*" adlı doktora çalışmasını yapar. Adnan İnce 1977 yılında Salim Tezkiresi'ni, 1979 yılında Mustafa İsen "*Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*" nı yayımlar ve tezkire çalışmalarını yoğunlaştırarak en fazla çalışma yapan isimlerden birisi olur. 1982 yılında Günay Kut, Sehi Bey'in "*Heşt Behişt*" adlı tezkiresi ve Namık Açıkgöz "*Riyâzü's-Şu'arâ*" üzerine çalışır. 1991 yılında Rıdvan Canım, Latîfî Tezkiresi'ni ve 1994 yılında Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Tezkiresi*'ni doktora tezi olarak hazırlarlar. Bunların dışında Haluk İpekten, Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Cemal Kurnaz, Hüseyin Ayan, Pervin Çapan gibi isimler çok değerli çalışmalar yapar (Köksal 1999: 544-567).

Şüphesiz bütün bu çalışmalar çok değerlidir ve sonra yapılacak çalışmaları kolaylaştırma, tezkire metinlerini anlama adına büyük önem arz eder. Ancak bu çalışmaların hemen hepsinde tezkireler transkript edilerek ya da içerikleri farklı bakış açılarıyla, türlü şekillerde tasnif edilerek yayımlanmasına karşın tezkirelerin içeriğine dönük eleştirel bir bakış açısı geliştirilmemiştir. Tezkirelerdeki bilgiler bir tenkit süzgecinden geçirilmemiş; biyografilerin, hayat sahnelerinin, kişi ve dönem özelliklerinin doğruluklarına hükmedilmemiştir. Olumsuz hal ve durumlar bireysel olarak düşünülmüş, eserin ya da tezkire türü eserlerin bütününde aynı düşmanca karalama tavrının sürdüğü göz önüne alınmamıştır.

Tezkirelerle ilgili yapılan çalışmalarda sadece transkriptle yetinmek eksiktir. Bütün Osmanlı toplumunun gayri ahlaki bir hayat yaşadığı ve kimsenin bu durumu yadırgamadığı gibi

² Kaşıkçızâde'nin olduğu söylenen "Tezkire-i Şuara" adlı eser kayıptır.

iddialar barındıran eserlerin öncelikle iç tenkidi daha sonra ise; hat, kâğıt, mürekkep analizi mutlaka yapılmalıdır. Bu tavır bilimsel yaklaşımın gereğidir. Ömer Hayyam gibi İslam ve Batı düşüncesini ve inancını etkilediği iddia edilen kişilerin dahi varlıklarının sorgulandığı bir dönemde (Coşkun 2013: 1-15) tezkireler de tenkit süzgecinden geçmek zorundadır.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Burak Fatih (2012), “İlk Osmanlı Edebiyat Tarihleri ve Tarihçileri Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, s.1-8
- AÇIKGÖZ, Namık (1990), “Tezkirelere Göre 16. Asrın sonuna Kadar Türk Edebî Kültür Hayatı”, *Türkiye Günlüğü*, Cilt No2, Sayı 11 , s.114-123.
- AÇIKGÖZ, Namık (1993), “Latîfî Tezkiresi’nin Edebiyat Tarihi Açısından Önemi ve Tezkireler Arasındaki Yeri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Haluk İpekten’in Anısına)*, Sayı 1, s.87-96.
- BANARLI, Nihat Sami (1998), *Resimli Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- BURKE, Peter (2001), *Bilginin Toplumsal Tarihi*, çev. Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- CANER, Fırat (2008), “Cumhuriyet Eleştirisi ile Oryantalizmin İşbirliği: Hasta Adamın Hasta Şiiri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, s.159-171.
- CANIM, Rıdvan (2000), *Latîfî, Tezkiretü’s-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- COŞKUN, Menderes (2004), “Geç Dönem: Nesir”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, VI, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., s. 354-404.
- COŞKUN, Menderes (2009) “Türk Edebiyat ve Tarih Kaynaklarının İç ve Dış Tenkidi Meselesi/ Internal and External Criticism of Sources of Turkish History and Literature”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 4/2 Winter 2009 www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.627>, p. 188-198
- COŞKUN, Menderes (2011), “Latîfî’de Oryantalizmin Parmak İzleri: Latîfî’nin Türk ve İslâm Büyüklerini Anekdotlar Vasıtasıyla Değersizleştirme Gayreti”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 23, s.145-169.
- COŞKUN, Menderes (2013), “Oryantalizmin 19. Asırda İslam Tarihine Kazandırdığı Bir Şahsiyet: Ömer Hayyam”, *SDÜ FEF Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 28, s.1-15.
- ÇALIŞKAN, Nurettin (2014). “ Nefî Divanı ve Sihâm-ı Kazâ’nın Zihniyet, Edebîlik ve İçerik Bakımından Karşılaştırılması/A Critical Comparison of Nefî’s Divan And Sihâm-ı Kazâ With Regard To Its Content And Messages” *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 9/3 Winter 2014 www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6536>, p. 397-422.
- ÇETİN, Osman. (1990), *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu’da İslâmîyet’in Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- İNCE, Adnan (1992), “Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu, Ankara, 17-18 Ocak 1992.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

- İPEKTEN, Haluk (1991), *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri*, Atatürk Üniv. Fen-Edeb. Fakültesi Yay, Erzurum.
- İPEKTEN, Haluk (2002), *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa vd. (2002). *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yay, Ankara.
- İSEN, Mustafa-İSEN DURMUŞ, Tuğba. (2011), *Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar, "Edebi Hâmîlik İlişkileri Olarak Âşık Çelebi Tezkiresi"*, Koç Üniv. Yay, İstanbul.
- KILIÇ, Filiz (2007), "Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt No 5, Sayı 10, s.543-564.
- KILIÇ, Filiz (2010), *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KORKMAZ, Vedat (2012), *Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinin Anekdotalar Yönünden Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniv. SBE.
- KORTANTAMER, Tunca (1993), *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KÖKSAL, M. Fatih (1999), "Türkçe Şu'arâ Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*.
- KUTLAR, Fatma Sabiha (2011) Aynur, Hatice; Niyazioğlu, Aslı. Der. (2011). "Âşık çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar". İstanbul: koç Üniversitesi Yayınları, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 6/2 Spring 2011, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2359>, p. 1111-1114.
- NALCIOĞLU, Ahmet Uğur (2002), "Avustralyalı Orientalist Hammer-Pugstall'da Osmanlının Şiiri", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20, s.139-143, Erzurum.
- PEKTAŞ, Mehmet (2012), "Latîfî Tezkiresinde Edebî Sanatlar ve Edebî Sanatlarla İlgili Değerlendirmeler/ Literary Arts In Latîfî's Tezkire And Assessments About The Literary Arts", TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 7/3, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3051> p. 2157-2175.
- PEKTAŞ, Mehmet, ÜNAL, Mehmet (2013) "Latîfî Tezkiresinde Osmanlı Saray Hayatının ve Sultanların Tasviri", Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, International Burch University, 17-19 Mayıs 2013, Sarajevo, Bosna Hersek.
- RADLOFF, Wilhelm (2008), *Türkler*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- SCHMİDT, Jan. (2011), (Çev: AÇIL, Berat.), *"Aşk, Âşıklar ve Maşûklar: Meşâ'irü's-Şu'arâ'da Aşk İlişkileri"*, *Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar*, Koç Üniv. Yay. İstanbul.
- SEYMEN, Emine (2008), *Sehi ve Latîfî Tezkirelerinde İstîtrat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- TOLASA, Harun (2002), *Sehi, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yay, Ankara.